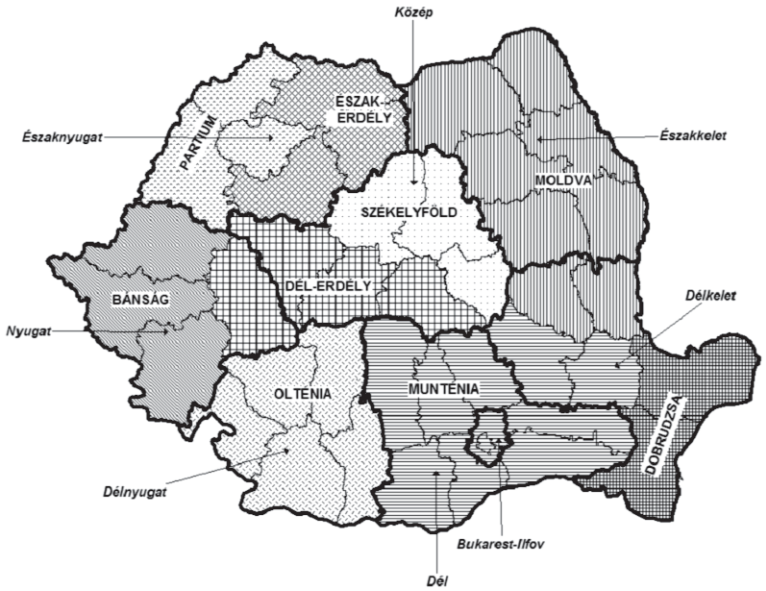
Regionális fejlettségi különbségek a posztszocialista Romániában*

KURKÓ IBOLYA

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a regionális fejlettségi különbségek meghatározása, mérési módszereinek leírása a román szakirodalomban is központi szerepet kapott, különösen a rendszerváltás előtti központi tervutasításos rendszerre épülő és a homogén, az egyenlőségi eszme jegyében zajló fejlődést megtörő piacgazdasági divergencia felerősödése miatt. A kutatók nagy súlyt fektetnek mind az elméleti megalapozásra, regionális modellek kidolgozására (Suciu 2000; Cocean 2002), a regionális eltérések átfogó értelmezésére (Popescu 2003), mind a történelmi gyökerek jelenlegi térstrukturáló hatásaira (Benedek 2006). Tény, hogy Románia jelenlegi fejlődési pályáját, gazdasági-népességi térszerkezetének átalakulását a rendszerváltás utáni új politikai, társadalmi és gazdasági körülmények, valamint a múlt öröksége együtt határozzák meg. A kommunista államhatalom törekvései jellegzetes térszerkezetet alakítottak ki, amelynek legfontosabb elvei az erőltetett iparosításra összpontosítottak. Bár a szocialista rendszer kezdettől fogva a regionális egyenlőtlenségek csökkentését tűzte ki célul (az elmaradott régiók fejlesztését, a város és a falu közötti különbségek megszüntetését), amit a beruházások átirányításával próbáltak elérni, mégis a korszak regionális politikájának középpontjában Bukarest, Románia „legnagyobb agglomerációs gazdasága” maradt (Benedek 2006), továbbá néhány – már a 19. század elején fejlett iparral rendelkező térség, mint a Bánát, a dél-erdélyi tengely, valamint az Al-Duna vidéke.

1. ábra. A történelmi régiók és az 1998-ban létrehozott 8 fejlesztési régió

*Megjelent a *Budapesti Területi Statisztika* 2008. szeptember 11. (48) évfolyam 5. számában.

Az átmeneti időszak kezdetén olyan új folyamatok körvonalazódtak, mint az erősödő falusiasodás, az ipari leépítés, a belső vándorlási hullám irányváltása, amelyek összességükben a regionális fejlettségi különbségek felerősödését idézték elő. A fejlettebb régiók könnyebben túljutottak a szerkezetátalakítási és a privatizációs folyamatokon, mint a hetvenes–nyolcvanas években erőltetett iparosítással „fellendített", gyengébb infrastrukturális felszereltséggel rendelkező új városok és térségeik. A régi – gazdasági vonatkozásban – differenciáló tényezők veszítettek jelentőségükből, különösen a gazdasági fejlettséget meghatározó iparosodottsági szint. Előtérbe kerültek azonban olyan tényezők, amelyek a gazdasági teljesítőképességgel mutatnak nagyobb hasonlóságot, és amelyek hatóképessége ma már több tényező együttes jelenlétét feltételezi. Ilyen a regionális viszonylatban mért GDP, az egyéni jövedelmek szintje, a regionális versenyképesség, a humánerőforrások felértékelődése. A gazdasági hanyatlás, a szerkezetátalakítási folyamatok negatívan hatottak az előző időszakban létesült munkahelyekre; a munkaerőpiac bővülése ma már a külföldi és hazai beruházásokra, az innovációkra alapozott új ágazatokra szorítkozik. A fejlődést nem annyira az ágazati szerkezetváltás határozza meg, mint inkább az egyes mikroszintű egységek, vállalatok versenyképessége (Illés 2002).

Ez az elemzés arra keresi a választ, hogy az átmeneti időszakban kiéleződött fejlettségi különbségekre a regionális pozíció vagy a társadalmi térstruktúra van nagyobb hatással. A számítások a NUTS 3-as szintű régiók adatain alapulnak, egyes esetekben (iskolázottság, munkanélküliség) a NUTS 5-ös szintre is kiterjesztem a vizsgálatot. A térségek közötti fejlettségi különbségeket két kiemelt mutatószámmal, az egy főre jutó GDP-vel és az egy főre jutó átlagos keresettel vizsgáltam (ez utóbbi esetében gátat szabott a jövedelmekre vonatkozó adatok hiánya, ezeket az átlagos keresetekkel próbáltam némiképp helyettesíteni). Az adatok részben az Eurostat adatbázisaiból származnak (az egy főre jutó GDP esetében Romániára vonatkozóan csak 1998-tól állnak rendelkezésre, így időbeli korlátot is képeznek), emellett felhasználtam a Romániai Statisztikai Hivatal által hivatalosan közzétett adatokat 1990 és 2006-ra vonatkozóan, valamint az 1992 és 2002-es népszámlálások adatait is.

A romániai régiók gazdasági térszerkezetének átalakulása

A már említett történelmi események mély nyomot hagytak az ország jelenlegi gazdasági térszerkezetében. A tágabb európai térstruktúrában Románia – a többi délkelet-európai régióval együtt – az évszázadokon át tartó oszmán megszállás alatt fokozatosan a perifériára szorult, és több tényező együttes hatása következtében (világháborús időszak, szocialista rendszer) elszigetelődött a Nyugat termelési folyamataitól és a világgazdasági hatásoktól. A kései iparosodás, a lassú gazdasági növekedés hatására Románia még a 20. század elején is egyértelműen agrárország volt, jelentős elmaradottságot mutatott más európai országokhoz képest. Viszonylag jobb gazdasági helyzettel voltak jellemezhetők az erdélyi térségek, amelyek az Osztrák–

Magyar Monarchia részeként már a 18. században megerősödött iparszerkezettel rendelkeztek. E kettős térszerkezet, amelyet a szocialista rendszer méginkább kiélezett, napjainkban is visszatükröződik a regionális fejlettségi tagoltságban.

Az átmeneti időszak kezdetén a regionális fejlettségi különbségek felerősödését, más dimenziókban való jelentkezését nagymértékben meghatározta a piacgazdaságra való áttérés. Rövid időn belül az ország legtöbb régiója hanyatlásnak indult, a szerkezetátalakítási, dezindusztrializációs folyamatok hatására a gazdasági növekedés erőteljesen csökkent, a munkanélküliség eddig soha nem regisztrált óriási értékekre növekedett. Az infláció elszabadulása, a külső és belső adósságállomány felhalmozódása, a népesség jelentős rétegének elszegényedése egy ideig megállíthatatlan folyamatnak tűnt. A politikai fordulat utáni recesszióval egy időben a gazdasági ágazatok átszerveződése is elindult. A korábban hatalmas méretűvé felduzzasztott ipari vállalatokat alacsony termelékenységük és magas energiafogyasztásuk, elavult gyártási technológiájuk a bezárásra kényszerítette, ez azonban több tízezer dolgozó munkahelyének megszűnését vonta maga után. Különösen magas volt az elbocsátások száma a dél-erdélyi kitermelő- és nehézipari térségekben (ahol még a 19. században épült ipari vállalatokat fejlesztették gigantikus méretűvé, és toborozták a munkaerőt az ország minden részéről, de különösen a Kárpátokon túli megyékből), de a szerkezeti átalakítás folyamata leginkább a monoindusztriális – színesfémérc-kitermelő és szénbányászatra specializálódott – Máramaros és Hargita megyéket érintette, amelyeket 1999-től hátrányos helyzetű övezetekké nyilvánítottak (Benedek 2006). Ez maga után vonta az iparban alkalmazottak számának rohamos csökkenését, a munkanélküliség növekedését. Emellett a város–vonzáskörzet kettősség térszervező hatása, amely korábban az aktív népesség ingázásának táptalaját biztosította, most jelentősen veszített erejéből. E funkcionális kapcsolat fordított és/vagy más dimenziókban jelentkezett, felerősödött (szuburbanizáció, kényszermigráció). Így az ipari dolgozók aránya az 1990-es évben regisztrált 34%-ról 27%-ra esett vissza 2000-ig, az aktív népesség fennmaradó része az önellátó mezőgazdaság, kisebb része pedig a szolgáltatások valamely ágazata felé fordult. Így Romániában a rendszerváltás modernizációs tendenciái helyett erős primerszektorosodási folyamat (Veres 2006) játszódott le, amelynek hatásai elsősorban egy ruralizált agrártársadalom kialakulásához vezettek. A mezőgazdasági foglalkoztatottak számának ugrásszerű növekedését elősegítette az 1991-es agrártörvény is, amelynek végrehajtása során e földterületek és az erdők egy része visszakerült magántulajdonba, ez azonban csak átmenetileg biztosíthatott megélhetést a váltáshoz szükséges gépek és eszközök hiánya miatt. Ezzel is magyarázható a háztáji önellátásra szorítkozó agrárkeresők részarányának a korábbi 28,6%-ról (1990) 41,4%-ra való növekedése 2000-ig, majd erős visszaesést regisztrálhatunk napjainkig, anélkül, hogy az arány elérné a ‘90-es év szintjét (2006-ig mintegy 29,7%-ra csökkent). Mindezen változások jól illusztrálják, hogy a kilencvenes években Románia gazdasági növeke-

dése a mélypontra süllyedt (1990-ben a növekedési ütem –7,4%-os volt, 1994-ben 1%-os), a gazdasági rendszerváltás stabilizálódását a magas infláció és a külföldi adósságteher még inkább nehezítette (az infláció az 1990-es 4,2%-ról 1994-ig 136,8%-ra növekedett – Horváth 1998). A munkanélküliség, mint azt később látni fogjuk, kezdetben területileg egyenlőtlen eloszlást követett, majd fejlődésének csúcsidőszakában egy nivellálódási tendencia vált uralkodóvá. Az országot általánosan jellemző gazdasági-politikai instabilitás sem a fellendülést előmozdítható kis- és középvállalkozásoknak, sem pedig a külföldi tőkebefektetéseknek nem kedvezett. Negatív tényezőként hatott az átmeneti időszak gazdasági ciklikussága, a magas infláció és ennek következtében megnövekedett kamatszint, amely sok kisvállalkozót elrettentett a hitelfelvételtől (Nickell–Nicolitsas–Dryden 1997), így e szervezeti kör növekedését (a kisvállalkozások számbeli gyarapodását) csak az új évezredtől követhetjük nyomon. A külföldi tőkebefektetések esetében azonban fordított tendencia érvényesült. Kezdetben a külföldi működő tőke megtelepedését nehezítették a szigorú törvényi feltételek, a vegyes vállalatok alapításával és működtetésével kapcsolatos szabályozások hiánya, a korrupt üzleti környezet, mégis a kilencvenes években a Romániába beáramlott külföldi tőke mennyisége az 1997–1999-es időszakban érte el a legmagasabb értéket (több mint 2 milliárd dollárt), amikor a gazdasági növekedés a legalacsonyabb volt (a GDP ebben az időszakban mintegy 15%-ot zuhant). E negatív kapcsolatra a gazdasági recesszió alaposabb vizsgálatával tudunk rávilágítani, hiszen ilyenkor az állam egyrészt különösen ösztönzi a külföldi beruházásokat és gyorsítja a privatizációs folyamatot, másrészt a munkaigényes termékek termelését olcsóbbá teszi a bérek alacsony szintje, ami éppen a gazdasági visszaesés következménye (Tóth et al. 2003).

A gazdasági átmenet, amely Romániában válságos időszaknak bizonyult, az ország régióit nem érintette egyformán. A főváros, akárcsak más, a piacgazdaságra áttérő európai országok esetében, a gazdasági átalakulás nyertese lett. Ehhez adódtak azok a nagyvárosok, amelyek diverzifikáltabb gazdasági struktúrával rendelkeztek (Kolozsvár, Temesvár), míg az átmenet vesztesei továbbra is a periferikus, agrárfoglalkoztatottságú, rurális területek, valamint a monoindusztriális térségek, különösen a kitermelő-, nehéz- és könnyűipari központok, amelyek napjainkban is a depresszió jegyeit mutatják. Ezeken a területeken a felhalmozódott társadalmi feszültségeket a magas munkanélküliség még inkább fokozta, egyes térségekben (különösen Dél-Munténia megyéiben) a fiatal népesség lassú elvándorlása erős demográfiai elöregedést hozott, amely az alacsony iskolázottsági szinttel kiegészülve fokozatosan többszörösen hátrányos helyzetű régiók kialakulását vonta maga után. Bár az Európai Unióhoz való csatlakozás közelsége pozitívan befolyásolta az ország általános társadalmi-gazdasági helyzetét (jelentősen növekedtek a külföldi beruházások, ez egy főre jutó GDP, az átlagkeresetek), e térségek jelenleg is az átmeneti időszak és a piacgazdaságra való áttérés nehézségeivel küszködnek.

A romániai régiók fejlettségi szintje az egy főre jutó GDP alapján

Egy térség, egy régió fejlettségi szintjének (termelésének, teljesítményének) meghatározására, mérésére gyakran alkalmazzák a bruttó hazai összterméket és annak egy főre jutó értékét. A fejlettségi szint azonban többdimenziós és többmutatós fogalom (Nemes Nagy 1995), tehát nem írható le egyetlen mutatószámmal, ezért célszerű minél átfogóbban vizsgálni a jelenséget.

Országos viszonylatban az egy főre jutó GDP évi növekedését a kilencvenes évek közepén beálló gazdasági visszaesés törte meg. Az állami vállalatok szerkezeti átalakítása lassú ütemben haladt, elmaradt a privatizáció felgyorsítása is, nőtt a külkereskedelmi mérleg és a központi költségvetés hiánya (Réti 2003). Az országban hatalmas volt az infláció, a vállalatbezárások számának emelkedésével egyidőben a munkanélküliség szintje is növekedni kezdett, így a visszaesés a gazdaság egészét érintette. A kilencvenes évek vége felé a makrogazdasági folyamatok stabilizálódása, az egyre erősödő külföldi tőkebefektetések, de nem utolsósorban a vágtató infláció 16%-ra való visszaszorításának következtében az egy főre jutó bruttó hazai termék is növekedésnek indult: 2001-ben elérte az 5,7%-os növekedési rátát. A növekedés főként a gazdasági tevékenységek mennyiségi bővülésének volt az eredménye, amelyhez főként a kereskedelem és az építőipar fellendülése járult hozzá, vagyis az e szektorokban előállított magas hozzáadott érték. E pozitív változások ellenére Románia egy főre jutó GDP-je jóval az EU-átlag alatt marad, és csak Bukarest közelít az EU-átlag 70%-ához.

Az 1. táblázat néhány – a szakirodalomban gyakran alkalmazott – mutatót foglal össze a fejlettségbeli különbségek alakulásának vizsgálatára. A bemutatott időszak egybeesik a rendszerváltás utáni dezindusztrializációs folyamatok kiteljesedésével, hiszen a kitermelőipar hanyatlása, a termelőegységek bezárása és a munkaerő sorozatos leépítése többnyire a kilencvenes évek második felében érte el a csúcspontját (ugyanerre az időszakra (1997) tehető a belső migrációs fluxus irányváltása, valamint a munkanélküliségi arány tetőzése is (1999)). Rövid időn belül az ország térségei között erős fejlettségi különbség alakult ki, amelyet a privatizációs folyamatok felgyorsulása, a külföldi működő tőke liberálisabb törvényi feltételek melletti gyors, de szelektív megtelepedése még inkább kiélezett. Mindez a regionális fejlettségbeli különbségek gyors felerősödéséhez vezetett, hiszen egyes térségek e negatív folyamatok hatására erőteljes hanyatlásnak indultak (többnyire a kitermelő- és a nehézipar által dominált hegyvidéki területek, valamint a keleti és déli rurális térségek), míg a viszonylag kedvező pozíciójú, jobb infrastruktúrával rendelkező régiók éppen ebben az időszakban szilárdították meg a romániai térszerkezetben elfoglalt helyüket.

1. táblázat. Megyei szintű gazdasági fejlettségi különbségek statisztikai mutatói Romániában az egy főre jutó GDP alapján

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hoover-index[a)]	10,86	11,22	14,66	14,51	15,39	14,07	13,70	15,95
Súlyozott relatív szórás[b)]	28,21	28,31	41,19	41,70	42,26	38,34	36,82	44,16
Maximum/ Minimum[c)]	3,09	4,47	4,15	4,34	3,83	3,99	4,78	3,09

Forrás: Románia statisztikai évkönyvei, 1998–2005;
a GDP és a népesség megyei szintű adataiból saját számítás.

a) A Hoover-index azt mutatja meg, hogy az egyik vizsgált ismérv, társadalmi-gazdasági jelenség hány százalékát kell a területegységek között átcsoportosítanunk ahhoz, hogy területi megoszlása a másik jellemzőjével azonos legyen.

$$h = \frac{\sum_{i=1}^{n} |x_i - f_i|}{2},$$

ahol x_i és f_i megoszlási viszonyszámok, melyekre fennállnak az alábbi összefüggések: $\sum x_i = 100$; $\sum f_i = 100$ (Nemes Nagy 2005).

b) A súlyozott relatív szórás a vizsgált adatsor súlyozott átlagához viszonyítva adja meg az adatsor szóródásának mértékét

$$V = 100\left[\frac{1}{\bar{y}}\sqrt{\frac{\sum (y_i - \bar{y})^2 f_i}{\sum f_i}}\right],$$ ahol $y_i = \frac{x_i}{f_i}$ fajlagos (arány) mutató értéke az i. területegységben, $y = y_i$ súlyozott átlag (Nemes Nagy 2005).

c) A legmagasabb és a legalacsonyabb fajlagos GDP-vel rendelkező megyék egymáshoz viszonyított értéke.

Ha az országos értékekből való százalékos részesedés tükrében vizsgáljuk a térségeket, a fennálló különbségek még inkább kiéleződnek: a legjobb és legrosszabb helyzetű régiók közötti különbségek nemhogy csökkentek volna, hanem a regionális tagoltság felerősödésének lehetünk tanúi (2. táblázat). Míg 1998-ban e két szélső érték között háromszoros volt az arány (a moldvai Vaslui és Bukarest között), addig 2005-ig ez közel ötszörösére növekedett. Mivel az ország fővárosa és annak viszonylagos fejlettségi szintje magasan kiemelkedik a többi régió közül, a reális értékelés végett célszerűbb az eltérés mértékét a második legfejlettebb, illetve legfejletlenebb régió különbségeivel is bemutatni. E vizsgálódás során az egyenlőtlenségek már jóval kisebbnek bizonyulnak, de a fejlettségbeli rés továbbra is éles marad: eszerint 2005-ben a második legfejlettebb megye, Ilfov és Vaslui között háromszorosra redukálódnak az eltérések.

Az utóbbi évek jelentős pozícióváltást eredményeztek a fejlettségi rangsorban, de általánosan megfigyelhető, hogy a korábban is hátrányosabb helyzetben levő térségek kitörési esélyei tovább csökkentek, „lefelé nivellálódtak", míg a magasabb fejlettségi szinttel jellemezhető régiók tovább erősítették a romániai térszerkezetben elfoglalt pozíciójukat. Eszerint jelentősebb változások Argeş, Temes és Ilfov megyék esetében figyelhetők meg; különösen szembetűnő a dél-munténiai Argeş megye

helyzete, amely az 1998-as fejlettségi hierarchiában még a középmezőnyben foglalt helyet, napjainkban azonban az ország egyik legfejlettebb térségévé nőtte ki magát.

Argeş megye konvergens fejlődési iránya még a II. világháború után megindult, amikor a szocialista rendszer befektetési politikája olyan nagy hatású és innovatív ágazatokra koncentrálódott, mint a járműgyártás (Dacia-gyár Piteştiben, Aro Câmpulungon), vegyipar, de a fővárosi agglomeráció pozitív externáliáit is jól tudta hasznosítani (Benedek 2006). A rendszerváltás utáni privatizációs folyamatok, a Dacia–Renault beruházás sokat javított a térség gazdasági struktúráján, de összességében az átalakulással együtt járó negatív gazdasági-társadalmi folyamatok sikeres leküzdésén is. Ugyancsak a főváros közelségének, a szuburbanizációs folyamatoknak köszönhető Ilfov megye látványos pozícióváltozása is, hiszen az új lakó- és kereskedelmi funkciók kumulatív fejlődési folyamatot indítottak el e térségben. Temes megye – mint a Bánát legfejlettebb, már a 19. században megszilárdult régiója – kedvezően használta ki földrajzi pozícióját, a határmentiség előnyeiből adódó gazdasági körülmények együttesét, és rövid időn belül a külföldi tőkebefektetések legfontosabb célpontjává vált. Szembetűnő Gorj megye erőteljes „lecsúszása" egy olyan térségben, ahol a II. világháború utáni struktúraváltás (bányászat, energetikai szektor) jelentős gazdasági növekedést és ipari termelést generált. Ez a napjaink dezindusztrializációs folyamatához kevésbé alkalmazkodó ipari ágazat azonban a társadalmi feszültségek legsúlyosabb gócpontjává tette a megyét.

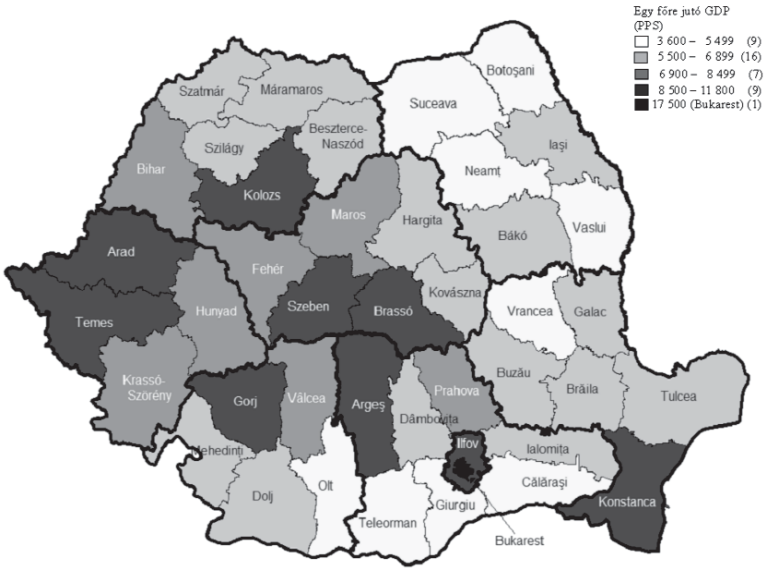
A sorrendbeli hierarchia legalján álló térségek között jelentősebb helycserék nincsenek. Továbbra is Moldva az ország legfejletlenebb régiója és egyben legszegényebb pólusa – akárcsak évszázadokkal ezelőtt –, ezt követi Olténia, Munténia, míg az átmenet nyertes térsége a főváros mellett a tágan értelmezett Erdély területe. Mindez alátámasztja azt a tényt is, hogy hosszú távon az ország regionális fejlettségi tagoltsága stabilnak bizonyul, jelentősebb helyzetváltozások a fejlettebb térségek esetében figyelhetők meg, a legszegényebb régiók a rendszerváltás utáni „nyitással" egyidőben sem voltak képesek alkalmazkodni a megváltozott társadalmi-gazdasági folyamatokhoz. E két térségtípus közötti fejlettségi olló nyílása tovább mélyíti a dinamikus és az elmaradottabb, hanyatló vidékek közötti szakadékot.

2. táblázat. A fejlettségi rangsorban bekövetkezett változások az egy főre jutó GDP alapján

1998			2005			Rangsorváltozás 1998 és 2005 között	
Rang-sor	Főváros, megye	Országos átlag=100	Rang-sor	Főváros, megye	Országos átlag=100		
1.	Bukarest	186	1.	Bukarest	249	Bukarest	0
2.	Ilfov	164	2.	Ilfov	167	Ilfov	0
3.	Temes	149	3.	Temes	155	Temes	0
4.	Arad	137	4.	Konstanca	147	Konstanca	+
5.	Brassó	135	5.	Kolozs	137	Kolozs	+
6.	Konstanca	133	6.	Brassó	134	Brassó	–
7.	Kolozs	132	7.	Arad	129	Arad	–
8.	Gorj	126	8.	Szeben	126	Szeben	+
9.	Maros	120	9.	Argeş	124	Argeş	+
10.	Bihar	112	10.	Bihar	115	Bihar	0
11.	Szeben	109	11.	Gorj	115	Gorj	–
12.	Kovászna	107	12.	Maros	109	Maros	–
13.	Vâlcea	104	13.	Prahova	108	Prahova	+
14.	Hargita	103	14.	Fehér	105	Fehér	+
15.	Prahova	101	15.	Hunyad	102	Hunyad	+
16.	Argeş	101	16.	Vâlcea	98	Vâlcea	–
17.	Ialomiţa	99	17.	Krassó-Szörény	98	Krassó-Szörény	+
18.	Hunyad	99					
19.	Fehér	96	18.	Kovászna	97	Kovászna	–
20.	Galac	94	19.	Hargita	94	Hargita	–
21.	Krassó-Szörény	94	20.	Bákó	94	Bákó	+
			21.	Szatmár	93	Szatmár	+
22.	Dolj	94	22.	Beszterce-Naszód	91	Beszterce-Naszód	+
23.	Szatmár	93					
24.	Iaşi	91	23.	Iaşi	90	Iaşi	+
25.	Brăila	90	24.	Szilágy	88	Szilágy	+
26.	Bákó	89	25.	Galac	88	Galac	–
27.	Szilágy	88	26.	Tulcea	86	Tulcea	+
28.	Vrancea	88	27.	Dâmboviţa	85	Dâmboviţa	+
29.	Buzău	86	28.	Dolj	85	Dolj	+
30.	Beszterce-Naszód	85	29.	Ialomiţa	84	Ialomiţa	–
			30.	Brăila	83	Brăila	–
31.	Teleorman	82	31.	Máramaros	82	Máramaros	+
32.	Olt	81	32.	Buzău	77	Buzău	–
33.	Dâmboviţa	80	33.	Mehedinţi	76	Mehedinţi	+
34.	Mehedinţi	79	34.	Suceava	74	Suceava	+
35.	Suceava	79	35.	Neamţ	74	Neamţ	+
36.	Máramaros	79	36.	Vrancea	71	Vrancea	–
37.	Neamţ	77	37.	Olt	70	Olt	–
38.	Tulcea	75	38.	Teleorman	68	Teleorman	–
39.	Călăraşi	72	39.	Călăraşi	61	Călăraşi	0
40.	Giurgiu	68	40.	Giurgiu	61	Giurgiu	0
41.	Botoşani	66	41.	Botoşani	58	Botoşani	0
42.	Vaslui	60	42.	Vaslui	52	Vaslui	0
Maximum/Minimum arány		3,09			4,78		
Maximum/Minimum arány Bukarest nélkül		2,73			3,22		

Forrás: Románia statisztikai évkönyvei, 1998–2005.

Az egy főre jutó GDP átlagon felüli értéke a messze kiemelkedő Bukarest mellett többnyire az Erdély területén elhelyezkedő megyékre jellemző (1. ábra), amit nagymértékben befolyásol a regionális pozíció, a nyugati országokhoz való közelség, a nyitottság. Ezekkel a rendszerváltás után a legtöbb külföldi tőkét tudta magához vonzani. Nem feledkezhetünk meg ezen térségek tradíciókban gazdag, évszázados fejlettségi szintre alapozott előnyös pozíciójáról, amelyben része volt annak is, hogy ezek a területegységek az Osztrák–Magyar Monarchia részét képezték. Kiépítettebb infrastruktúrájuknak köszönhetően már a szocialista időszakban is könnyebb volt a fejlesztést erre alapozni, mint egyes elmaradottabb, erőltetett iparosításra szoruló térségek esetében (Heller – Ianos 2004). Ezt bizonyítja az egy főre jutó GDP-re kiszámított súlyozott relatív szórás is: míg Erdély területén a mutató értéke 18,4%, addig Romániában ez az érték 44,1%-ra emelkedik, azaz országos szinten jóval nagyobbak a területi fejlettségi különbségek, mint a tágan értelmezett Erdélyben.

Forrás: Eurostat.

2. ábra. A romániai régiók fejlettségi szintje az egy főre jutó GDP alapján, 2005

Az egy főre jutó GDP viszonylag magas értékével tűnik ki a Gorj–Vâlcea–Argeş–Prahova ipari tengelyt kiegészítő Konstanca megye is, többnyire az a megyecsoport, amely a szocialista rendszer befektetési politikájának köszönhetően erősítette meg térbeli pozícióját. A déli területegységeket kettős térszerkezet jellemzi: az északi megyék változatosabb gazdasági struktúrával rendelkeznek (vegyipar, gépgyártó ipar, építőipar) és egyben a külföldi tőkebefektetések célállomását is képezik (Renault–Pitesti, Holcim–Campulung Muscel, Samsung COS–Târgovişte), míg déli szomszédaik fejlődési útjait a hetvenes évek erőltetett iparosítása határozta meg, így napjainkban is a piacgazdaságra való áttérés és a szerkezetváltás okozta nehézségekkel küszködnek. Az említett, magas GDP-vel rendelkező térségek tudtak a legsikeresebben alkalmazkodni a

megváltozott társadalmi-gazdasági feltételekhez, nekik sikerült a leghatékonyabban integrálni az új térformáló erők differenciáló jegyeit. Ezek a területegységek képezik/képezhetik a versenyképes Románia stabil pólusait, ahol a felhalmozódott szellemi tőke, a szolgáltatási szektorban dolgozók magas részaránya, a magas urbanizációs szint és a megtermelt GDP képes lesz elérni az európai gazdaság színvonalát.

Jövedelmi, kereseti egyenlőtlenségek

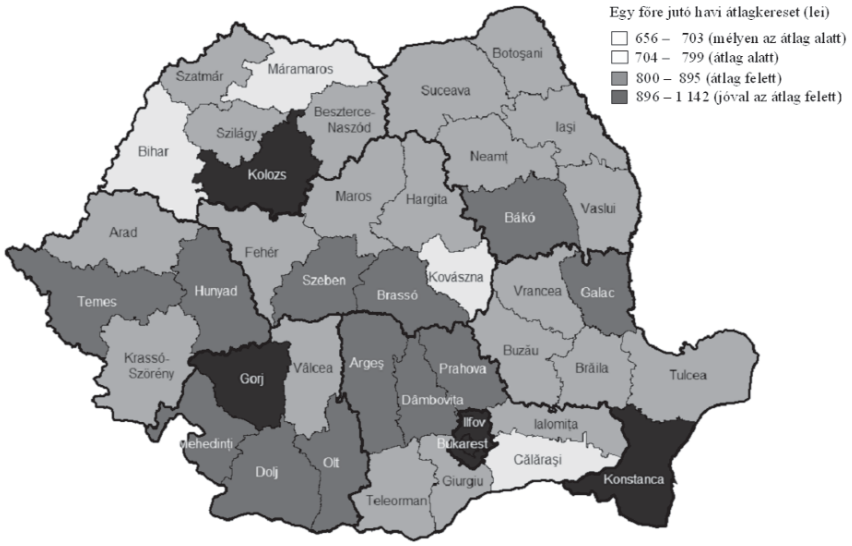
A szocialista időszak alapvető jellegzetessége volt a jövedelmek relatív kiegyenlítettsége, hiszen a népesség java része megközelítőleg azonos jövedelemmel és életszínvonallal rendelkezett (Zamfir 2001). Mindez jelentősen megváltozott 1990 után: a jövedelmek differenciálódása, a foglalkoztatásban, az életszínvonalban jelentkező különbségek fokozatosan két jól megkülönböztethető társadalmi réteg megjelenéséhez vezettek: egy magas jövedelemmel és életszínvonallal rendelkező társadalmi osztály kialakulásához, amellyel párhuzamosan megjelent egy erősen elszegényedő, a társadalom aljára, perifériájára csúszott osztály is. A 2006-os hivatalos statisztika szerint a háztartások havi átlagjövedelme 375 eurót tett ki, az egy főre jutó átlagjövedelem pedig 127 euró volt. A jövedelmek területi megoszlása erős differenciáltságot tükröz, lényegében jól kirajzolódik egy kettős térszerkezet, egy nyugat–kelet lejtő: a nyugati, bánáti területek bővebb választékú gazdasági szerkezettel rendelkeznek, a népesség java részének a tercier szektorban való foglalkoztatása magasabb kereseteket generál, mint a keleti, vidékies, a mezőgazdaság által dominált térségekben. Természetesen a jövedelmek alakulásában nem elhanyagolható tényező a háztartások nagysága, a keresők foglalkozása és iskolai végzettsége sem. A keleti és déli térségek demográfiai folyamatai (többgyermekes családmodell a moldvai megyék esetében, kiöregedő, apadó társadalom a dél-munténiai térségben), társadalmi-gazdasági mutatói (Romániában e két területegység tűnik ki az analfabéták és a mezőgazdaságban dolgozók legmagasabb részarányával) hosszú távon is rányomják bélyegüket a jövedelmek erőteljes differenciálódására, illetőleg a jövedelmek által meghatározott területi fejlettségi térszerkezetre.[1]

A szocialista időszak iparosítási tendenciája a kilencvenes évek elején még nagymértékben éreztette hatását, hiszen a legmagasabb keresetekkel a bányászati és nehézipari ágazatokban foglalkoztatottak tűntek ki, azaz Gorj, Hunyad és Galac megyék. Ezen megyék átlagkeresete még Bukarest hasonló mutatóját is túlhaladta. Hosszú ideig ezek a túlfejlesztett nehézipari centrumok polarizálták a kereseteket, ám napjainkban jelentősen átstrukturálódtak a bérszínvonal egyenlőtlenségei. A dezindusztrializációs és privatizációs folyamatok nagymértékben meghatározták a nyertes és vesztes térségeket, hiszen az új évezredben a legnagyobb kereseteket éppen azokban a megyékben regisztrálták, amelyek képesek voltak sikeresen áthidalni a gazdasági recesszió okozta

[1] Mivel országos szinten a jövedelmi adatok csak a fejlesztési régiók szintjén álltak rendelkezésemre, a következőkben a népesség átlagkereseteit használom fel e térstrukturáló folyamatban megnyilvánuló különbségek vizsgálatára.

változásokat: elsősorban a külföldi tőkebefektetések célpontját jelentő és a szolgáltatásokat tömörítő fővárosban, valamint a nyugati térségekben, továbbá a versenyképes gazdasági ágazatok sikeres privatizációját megélt ipari területeken (mint Argeş és Konstanca megye). Évtizedes tendencia, hogy a keresetek – az egy főre jutó GDP-hez hasonlóan – a legfejlettebb régiókban az átlagosnál nagyobb mértékben, míg a keleti és déli, elmaradott rurális térségekben lassabban emelkedtek. Így napjainkban a fejlettség központjait a főváros mellett Kolozs, Gorj, Konstanca és a dél-erdélyi tengelyt összekapcsoló észak-munténiai ipari övezet képezi. Feltűnő a Bihar megyében regisztrált alacsony átlagkereset, egy olyan térség esetében, mely más társadalmi-gazdasági mutatók alapján viszonylag jobb pozíciót foglal el. Ez többnyire a könnyűiparban foglalkoztatottak alacsony bérével hozható összefüggésbe, akárcsak Kovászna megye esetében.

Az átlagkeresetek közötti különbségek fő oka a térségek eltérő gazdasági profilja. (A mezőgazdaságban dolgozók számának ugrásszerű növekedése és az ehhez az ágazathoz társítható alacsonyabb keresetek a jövedelmek alakulásában is nyomon követhetők.) Hat az is, hogy az egyes gazdasági ágazatok bérszintje területenként eltérő, másrészt pedig a jobb kereseti lehetőségeket nyújtó ágazatokban sokkal többen dolgoznak, mint az államilag finanszírozott oktatásban, egészségügyben vagy közigazgatásban (a 2006-os hivatalos adatok szerint a kereső népesség 11,8%-a dolgozik ezekben az ágazatokban). Az egészségügyben már körvonalazódott a munkaerőhiány, hiszen a vonzóbb bérek miatt a magas képzettségűek egyre nagyobb része hagyja el az országot (az utóbbi években ez különösen Krassó-Szörény megyében erősödött fel). Mindez jelentősen befolyásolja a keresetekben jelentkező regionális differenciáltságot, anélkül, hogy látványos módosulások következnének be a fejlettségi rangsorban.

Forrás: Románia statisztikai évkönyve, 2006.

3. ábra. Egy főre jutó havi átlagkeresetek Romániában, 2006

A keresetek térbeli együttmozgására utalhat a területi autokorrelált sor.[2] Romániában az utolsó hivatalos statisztika szerint közölt bérszínvonalakra kiszámított területi autokorreláció értéke 0,455, ami kifejezi az ország térbeli fejlettségi megosztottságát, a regionalizálódást. E mutató értéke –1 és 1 között váltakozik, azaz minél közelebb áll a mutató értéke az 1-hez, annál inkább érvényesül „a szegénynek szegény, gazdagnak gazdag a szomszédja" hipotézis. Az országban a maximális értéktől való távolodást éppen az okozza, hogy vannak olyan fejlett és magas keresetekkel rendelkező térségek, melyek izoláltabban helyezkednek el, amelyeket az átlagosnál alacsonyabb fejlettségű térségek veszik körül (mint például a főváros, Kolozs, Gorj és Konstanca megyék), s ez nagymértékben hozzájárul a mutató értékének csökkenéséhez (2. ábra). Ennek ellenére a regionális tagoltságot tükrözi az ország északkeleti és délnyugati térsége, előbbi bérszínvonala az észak-erdélyi térségekkel együtt jóval az országos átlag alatt, utóbbi a dél-erdélyi és bánáti területekkel együtt jóval az átlag felett helyezkedik el.

3. táblázat. Az átlagkeresetek területi autokorrelációs értékei Romániában, 1991–2006

Év	Korreláció
1991	0,188
1992	0,245
1993	0,237
1994	0,314
1995	0,106
1996	0,101
1997	0,087
1998	0,235
1999	0,488
2000	0,436
2001	0,412
2002	0,429
2003	0,373
2004	0,317
2005	0,395
2006	0,455

Megjegyzés: Románia statisztikai évkönyvei alapján saját számítás. A területegységek száma minden évben 42.

[2] A területi autokorreláció legismertebb mérőszáma a Moran-féle I mutató, amely kifejezi, hogy a vizsgált terület értéke mennyiben hasonlít a szomszédos egységekben mért adatokhoz, felfedezhető-e valamilyen szabályszerűség, vagy pedig véletlenszerűnek mondható az adatok területi eloszlása. Szabályszerű elrendeződés esetén az egymással szomszédos területegységek adatai egymáshoz hasonlóak lesznek (nagy érték közelében nagy értéket találunk, ami pozitív autokorrelációra utal), vagy éppen ellenkezőleg, a szomszédos területek különböznek egymástól, a nagy értékű területek mellett kicsik és a kicsik mellett nagyok helyezkednek el (negatív autokorreláció). Autokorrelálatlanság esetén az egyes értékek véletlenszerűen szóródnak a térben, nincs közöttük semmiféle együttmozgás (Nemes Nagy 2005).

A rendszerváltás kezdeti időszakában, a nivellált bér- és jövedelmi viszonyok megtörése után már körvonalazódott a nyertes és vesztes térségek csoportosulása, ezt azonban a kilencvenes évek közepétől kezdődően az országot érintő gazdasági recesszió megfékezte (3. táblázat). A szerkezeti átalakítás folyamata, a munkanélküliség tetőzése átmeneti, lokális viszonyokat eredményezett a regionális térszerkezetben, jelentősen csökkentve a térségek között korábban létezett szomszédsági relációkat. Ezt követően az autokorreláltság növekedése és viszonylagos stabilitása már a keresetekben megnyilvánuló tartós tagolódásra enged következtetni. Akárcsak az egy főre jutó GDP vizsgálata, a keresetekben megnyilvánuló egyenlőtlenségek is megerősítik az országban jelentkező regionális tagoltság növekedését: az ország különböző fejlettségi szintű régiókra osztható, ami egyben a dinamikus felzárkózó térségek és a lemaradó, hanyatló területek együttes jelenlétére utal.

Egyenlőtlenségek a munkanélküliség és iskolázottság függvényében

Az utóbbi évek társadalmi-gazdasági folyamatainak alakulása jelentős szerepet játszott a korábbi, a szocialista rendszer által vallott kiegyensúlyozott fejlődési paradigma megtörésében. A munkanélküliséget nem ismerő társadalom hirtelen annak növekvő értékével kellett, hogy szembenézzen. Emellett a túlnyomórészt az ipar fejlesztésére és térbeli kiegyenlítődésére tett erőfeszítések, az akkori foglalkoztatási és oktatási politikák nem sokat tettek a felsőoktatás változatossá tétele érdekében, a munkaerőpiacon jelentkező kereslet többnyire a mérnöki szakokat részesítette előnyben. Napjaink globalizálódó világában azonban egyre nagyobb teret nyert a jelenlegi, nyugat-európai gazdaságban is helytálló felsőfokú képzés.

Hogyan viszonyul a fejlettség a munkanélküliség és iskolázottság folyamatához, kimutatható-e pozitív tendencia e folyamatokban, tekintettel arra, hogy éppen a fejlett, iparosodott térségek[3] esetében erősödött fel a sorozatos leépítések és az elbocsátások során kialakult magas munkanélküliség?

A munkanélküliség és az egy főre jutó GDP között erős korreláció figyelhető meg ($r = -0{,}504$), azaz napjainkban azok a térségek rendelkeznek viszonylag magasabb aktivitási rátával, alacsonyabb munkanélküliséggel, melyek a rendszerváltás után a dinamikus ipari (például gépipar) és szolgáltatási ágazatok további megerősítésére orientálódtak. A munkanélküliség évtizedes alakulásában erőteljes növekedést tapasztalhatunk, eltekintve az 1994–1996 és 1999-től napjainkig tartó 4,2 százalékpontnyi csökkenési periódustól, amelyet nagymértékben meghatároztak az ipari hanyatlás megfékezését és a munkanélküliség leküzdését célzó politikai intézkedések, reformok. A rendszerváltás utáni gazdasági visszaesést követő időszakban (1994–1996) az állam legfontosabb célkitűzése az ipari egységek modernizálása, újjászervezése és szerkezeti átalakítása volt, amelynek során a privatizáció útjára léphettek. Így a munkanélküliség csökkentését célzó reformcso-

[3] A szocialista időszak alapvető jellegzetessége a fejlettséget meghatározó iparosodottsági szint és az ipari termelés értéke volt.

mag életbe léptetését két törvény is szorgalmazta: az 1993/75-ös számú, amely anyagi támogatást nyújtott azoknak a gazdasági szereplőknek és közintézményeknek, amelyek munkanélkülivé vált személyeket alkalmaztak, valamint az 1994/57-es számú, amely kedvezményes hitelt biztosított azoknak a kis- és közepes vállalatoknak, ahol az alkalmazottak fele a munkanélküliek sorából került ki (Popescu 2003). Így a munkanélküliség országos viszonylatban az 1991-es 2,9%-ról 1994-ig 10,9%-ra növekedett, ezt követően mintegy 6,2%-ra esett vissza. Az 1997-től kezdődő újabb emelkedést már meghatározta a nagyipari vállalatok sorozatos leépítése, a kitermelőipar hanyatlása során nagyszámú munkaerő elbocsátása, ami egyben a munkanélküliség ugrásszerű növekedésével járt. A munkanélküliség 1999-ben elérte a 13,2%-ot (Hunyad megyében a 21,3%-ot is – ez egyike volt az ország gazdasági átszervezését leginkább megsínylő, évszázados fejlettségre visszatekintő dél-erdélyi megyéknek; Brăila megye esetében az állástalanság 18%-os volt). Ezt követően az újabb beavatkozások már prioritásként kezelték a privatizációnak, illetve a nagyvállalatok átszervezésének biztató lehetőségeit, amelyekkel sikerült a munkanélküliségi rátát napjainkra 5,2%-os szintre visszaszorítani. A munkanélküliségi ráta 1999-ben érte el a csúcspontját, ebben az évben a munkanélküliek száma 1 millióra növekedett, és kevés volt az olyan település, ahol ne fogalmazódott volna meg e társadalmi diszfunkciókat okozó probléma megoldásának szükségessége. Mindez a regionális egyenlőtlenségek csökkenéséhez, nivellálódási folyamat kialakulásához vezetett, amint ezt a Hoover-index értékei is illusztrálják (4. táblázat). 1999-től kezdődően azonban újból növekednek a munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei, hiszen a rendszerváltás után stabilizálódott munkanélküliséget jelentős csökkenés követte, különösen a sokrétűbb gazdasági szerkezettel rendelkező térségek esetében.

4. táblázat. A munkanélküliség alakulása Romániában

Megnevezés	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Egész Románia[a)]	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5	8,8	8,4	7,4	6,3	5,9
Maximum/ Minimum[b)]	6,2	4,4	5,7	3,8	4,1	3,7	3,7	4,9	5,3	5	5,5	6,1
Hoover-index[c)]	15,7	16,3	19,8	15,1	15,4	12,5	14	14,6	16,7	16,1	17,3	17,5

Forrás: România statisztikai évkönyve alapján saját számítás.
a) Az országos munkanélküliségi ráta alakulása, %.
b) A legmagasabb és a legalacsonyabb munkanélküliségű megyék egymáshoz viszonyított értéke.
c) A munkanélküliek és aktív népesség adataiból számolt Hoover-index.

A munkanélküliség térszerkezete egy évtized alatt lényegesen átalakult. Míg korábban a munkanélküliség leginkább a könnyűipari térségekre szorítkozott, a kilencvenes évek közepétől mindinkább a kitermelő- és nehézipari régiókra tevődött, különösen a dél-erdélyi tengelyt összekapcsoló Prahova–Konstanca vonalára.

E térségek nagy része napjainkban is a depresszió jegyeit mutatja, különösen igaz ez az Erdélyi-Szigethegység kiterjedt monoindusztriális bányaövezetére, Fehér megyére, valamint a mezőgazdasági tevékenységek által dominált Ialomița és Călăraşi térségére. E régiók közül a leghátrányosabb helyzetben a vidéki települések állnak, hiszen a munkahelyek hiánya a fiatal népesség elvándorlását idézi elő, ezzel is magyarázható e térségek demográfiai elöregedésének növekedése, a gyenge vállalkozói szellem, valamint az itt élő népesség alacsony iskolázottsági szintje. A munkanélküliség legalacsonyabb értékeit az ipari dolgozókat felszívó és erősödő agrártársadalmú olténiai és moldvai megyékben, valamint a szolgáltatási funkciókat tömörítő nyugati határ menti térségekben találjuk.

Mivel a munkanélküliség és a fejlettség között erős negatív korreláció figyelhető meg, lényegesnek tartottam megvizsgálni a romániai megyék térbeli pozícióját e két mutató függvényében. Az ország térségeinek mintegy 14%-a sorolható az alacsony munkanélküliséggel és magas fejlettségi szinttel jellemezhető régiók csoportjába. Ez különösen a fővárost és az ezt körülövező Ilfovot, valamint Kolozs, Bihar, Arad és Temes megyét jellemzi, míg a hierarchia legalsó részén Vaslui és Teleorman megye áll. Az utóbbi a többszörösen hátrányos helyzetű területek csoportjába tartozik, hiszen mind demográfiai mutatói (magas öregségi index, apadó népesség), mind társadalmi-gazdasági helyzetképe (az analfabéták magas részaránya, a népesség túlnyomórészt mezőgazdasági foglalkoztatása) következtében a jövőben sem várható határozott, szembetűnő pozícióváltás.

5. táblázat. A megyék csoportosítása a munkanélküliség és a fejlettség szerint

Munkanélküliségi ráta 2006-ban, %	Egy főre jutó GDP 2005-ben, PPS			
	magas (>8000)	közepes (6000–8000)	alacsony (5000–6000)	nagyon alacsony (<5000)
Nagyon alacsony (<3,5)	Bukarest, Ilfov, Kolozs, Bihar, Temes, Arad	Szatmár	Beszterce-Naszód, Máramaros	Vrancea
Alacsony (3,5–5)	Konstanca, Szeben	Prahova, Vâlcea, Maros	Brăila, Tulcea	Botoşani, Neamț, Suceava, Giurgiu
Közepes (5–7)	Brassó	Argeş, Krassó-Szörény, Hunyad	Bákó, Iaşi, Dolj, Szilágy	Călăraşi, Dâmbovița, Olt
Magas (>7)	Gorj	Galac, Ialomița, Fehér, Kovászna	Buzău, Mehedinți, Hargita	Vaslui, Teleorman

Forrás: Románia statisztikai évkönyve és Eurostat alapján saját számítás.

Sajátos esetet képvisel Gorj megye, hiszen magas fejlettségi szintjéhez magas munkanélküliség is társul. Ez annak tulajdonítható, hogy az egykoron a kitermelő- és nehézipari fellegvárként jellemzett térséget[4] napjainkban mindinkább a csődbe ju-

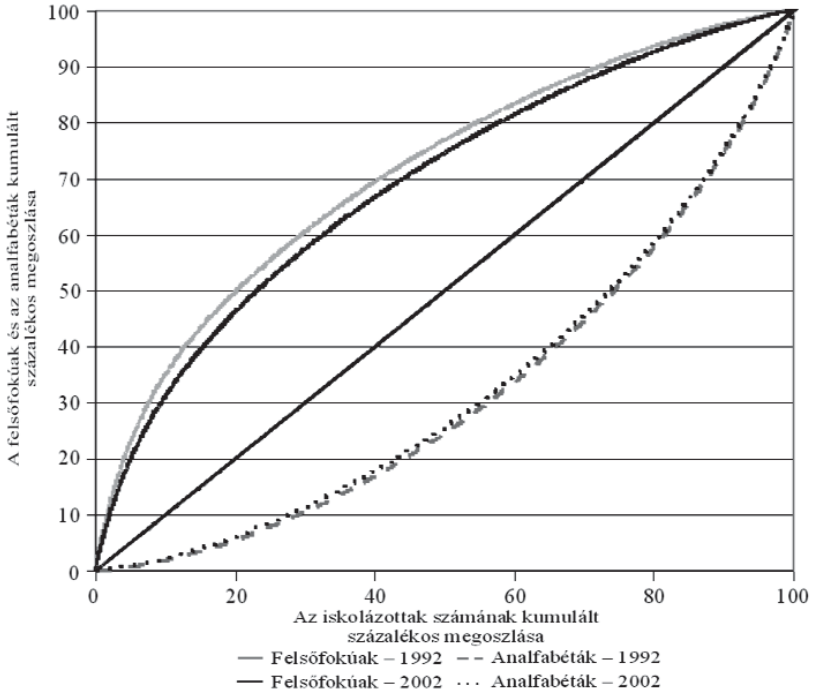
[4] Gorj megye az ország legfontosabb energetikai központja, itt találhatók a legnagyobb hő- és vízierőművek, ugyanakkor a térségben található Zsil-völgye a szocialista időszak egyik legkiterjedtebb bányarégiója volt.

tott vállalatok uralják, ám a megtermelt javak – még akkor is, ha nem értékesítik őket a világpiacon – hozzájárulnak a térség bruttó összteméhez.

Bár a munkanélküliség és a felsőfokú végzettek között nem mutatható ki erős egyirányú kapcsolat (r = –0,334), annál magasabb az egy főre jutó GDP és a felsőfokú végzettek közötti korreláció (r = 0,810). Az utóbbi évek pozitív tendenciájának tulajdonítható az egyre bővülő felsőoktatással párhuzamosan a felsőfokú végzettek részarányának növekedése is. Az iskolázottsági térszerkezet az eltelt egy évtized alatt lényegében keveset változott. E térszerkezet jellegzetessége a felsőfokú végzettek viszonylag magasabb koncentrációja a dinamikus, fejlett városi térségekben, illetve az írástudatlanok számának magasabb koncentrációja a vidéki, elmaradottabb területeken. Az iskolázottságban megnyilvánuló egyenlőtlenségeket és a nagyfokú térbeli koncentrációt leginkább a Lorenz-görbe[5] igazolja. Mind a felsőfokú végzettségűek, mind az analfabéták esetében, ha csak kismértékben is, de csökkentek az egyenlőtlenségek az eltelt egy évtized alatt, de a diplomával rendelkezők erős városi koncentrációja továbbra is probléma marad. Ezt támasztja alá a két mutatóra kiszámított Gini[6]- és Hoover-index is, mindkettő jóval magasabb értékeket mutat a felsőfokú végzettek (Hoover-index 22,15%, Gini-együttható 0,181), mint az analfabéták esetében (17,32% illetőleg 0,141). A napjainkban is fennálló iskolázottsági egyenlőtlenségek hosszú távon a képzett munkaerő alakulásában és a fejlett országokhoz való felzárkózásban is meghatározó szereppel bírnak.

[5] Lorenz-görbe: a koncentráció ábrázolására és elemzésére szolgáló, egységoldalú négyzetben elhelyezett speciális ábra, amely a kumulált relatív gyakoriságok (esetünkben az iskolázottak kumulált százalékos megoszlása) függvényében ábrázolja a kumulált relatív értékösszegeket (az ábrán a felsőfokú és az analfabéták kumulált százalékos megoszlása). Amennyiben az egységeknek az értékösszegből való részesedése azonos, a kumulált relatív gyakoriságok és a kumulált relatív értékösszegek rendre megegyeznek. Mindez a koncentráció hiányára utal. Ilyen esetben a görbe egybeesik a négyzet átlójával. Ha a vizsgált területegységek között létezik olyan, amelyik a vizsgált mennyiségi ismérv értékösszegének igen nagy hányadát leköti, a relatív gyakoriságok és a relatív értékösszegek jelentősen eltérnek egymástól, a görbe távol esik az átlótól (Nemes Nagy 2005).

[6] Gini-együttható: a Lorenz-görbe és a négyzet átlója által bezárt terület nagyságát méri, a koncentráció relatív nagyságát jellemzi. Minden megfigyelési egység részarányának az összes többiétől való átlagos eltérését viszonyítja az átlaghoz. A 0 értéket akkor veszi fel, ha a Lorenz-görbe éppen egybeesik az átlóval, tehát a vizsgált mennyiségi ismérv területi eloszlása egyenletes. Másik szélső értékét akkor éri el, ha a vizsgált ismérv egyetlen egy területegységen összpontosul; ilyenkor a Lorenz-görbe egybeesik a koordinátatengelyekkel (Nemes Nagy 2005).

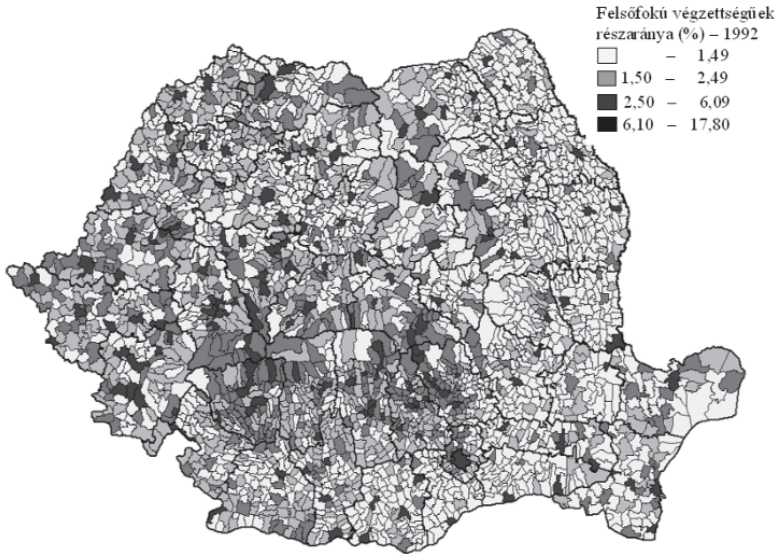

Forrás: népszámlálási adatok alapján saját számítás.

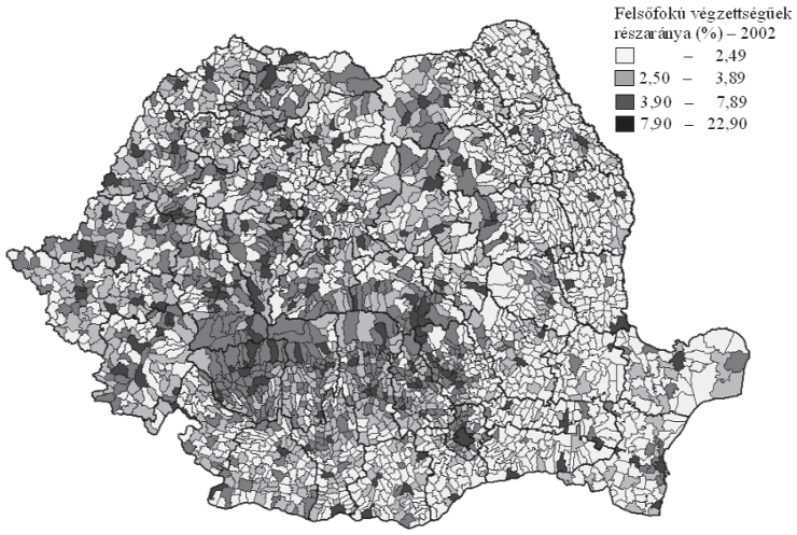
4. ábra. Iskolázottsági egyenlőtlenségek

Területi bontásban a felsőfokon végzetteknek az országos értékhez (10%) viszonyított legmagasabb részarányát a főváros mellett Kolozs, Brassó, Temes, Szeben és Konstanca megyékben találjuk (11–13% között), azokon a területeken, ahol a felsőoktatás és kutatás évszázados hagyományokkal rendelkezik.

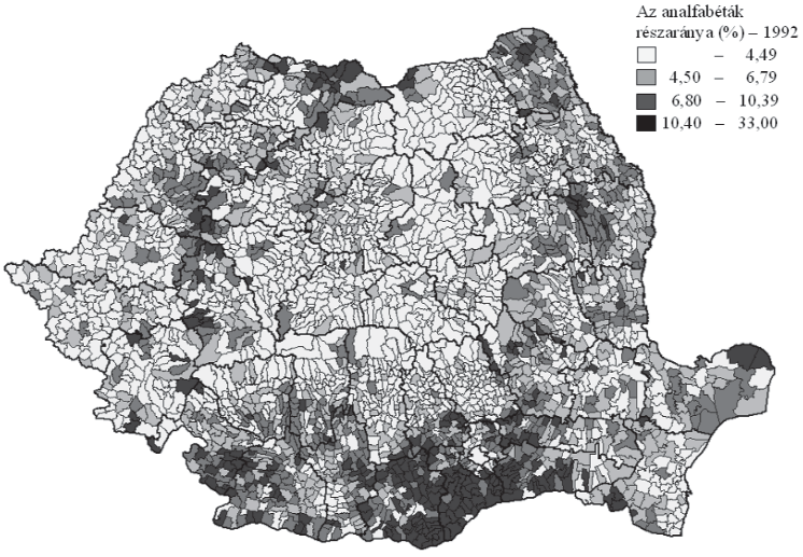
5. ábra. Az iskolázottság térszerkezete

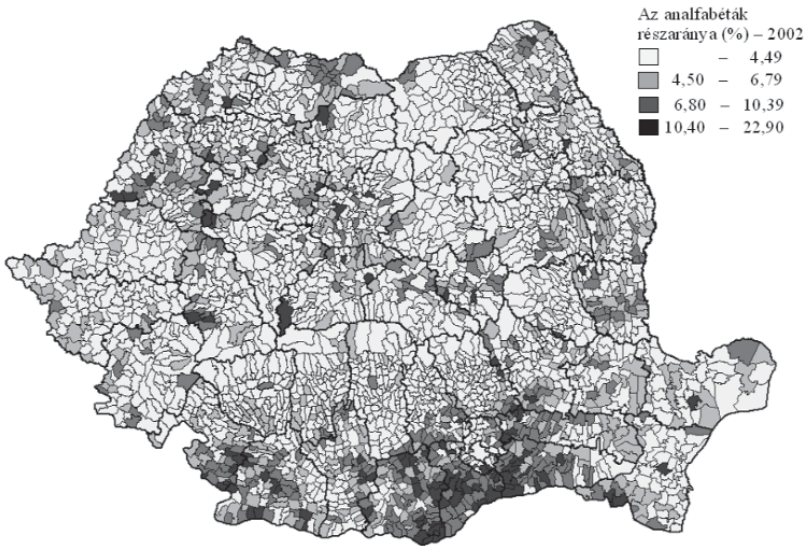
A felsőfokú végzettségűek területi megoszlása, 1992

A felsőfokú végzettségűek területi megoszlása, 2002

Az írástudatlanok területi megoszlása, 1992

Az írástudatlanok területi megoszlása, 2002

Forrás: népszámlálási adatok, 1992 és 2002.

A leghátrányosabb helyzetben azok a területek vannak, ahol a felsőoktatási intézmények hiánya, az alacsony fejlettségi szint az analfabéták magas részarányában tükröződik vissza. A hátrányos társadalmi helyzetbe sodort, az iskolai életből kirekesztett népesség nem csupán a társadalmi egyenlőtlenség áldozata, de az állam szempontjából is költséges csoportot képez, hiszen a szakmai beilleszkedésre, átképzésre fordított összeg jóval magasabb lehet az iskolázásra fordított összegnél. Még akkor is, ha az utóbbi időben lényegesen csökkent az analfabéták aránya (a kilencvenes évek elején regisztrált 3,1%-ról napjainkig 2,6%-ra), az analfabétáknak e közel félmilliós száma súlyos társadalmi feszültségek forrása lehet a romániai társadalomban.

Összefoglalás

A piacgazdaságra való áttérés, a szerkezetváltás következményei nyugat–kelet irányú megosztottság felerősödésére utalnak. A nyugati piacokhoz való közelség miatt az Európai Unió sokat emlegetett keleti kapuját egy határozott dinamikus perem uralja, a keleti országrészhez közeledve már felerősödik a perifériára szorult térségek túlsúlya. A rendszerváltás utáni privatizációs, szerkezetátalakítási folyamatokból azok a területegységek kerültek ki győztesen, amelyek képesek voltak hatékonyan alkalmazkodni az új, innovatív iparágak feltételeihez, és ezzel olyan komparatív előnyökre tettek szert, amelyekkel tovább erősítették a romániai tér-

szerkezetben elfoglalt pozíciójukat (Temes, Kolozs, Bihar megyék). Az átmenet vesztes térségei továbbra is a periferikus, agrárfoglalkoztatottságú területek, ahol a magas munkanélküliség, a jövedelmek alacsony szintje nem kedvezett a tőkeerős gazdasági egységek megtelepedésének.

A gazdasági tér egyenlőtlenségeit megfelelő beavatkozások mentén eredményesen irányítani lehet egy homogénebb térstruktúra felé a területi kohézió megteremtése érdekében. Ennek értelmében a regionális fejlesztési tervekben megfogalmazott irányelvek közül elsőként az infrastrukturális ellátottság, a humánerőforrás-fejlesztés és a munkaerőpiac rugalmasabbá tételének megvalósítása képezhet külön prioritást, hiszen az eddigi vizsgálatok is rámutattak arra a tényre, hogy a legnagyobb társadalmi diszfunkciók a rendszerváltás utáni tömeges munkanélküliség következtében jelentkeztek. A vállalkozói környezet vonzóbbá tétele, a kis- és középvállalkozások ösztönzése, a K+F-szektor fejlesztése, az információs társadalom kialakítása, a hátrányos társadalmi helyzetben levő vidéki lakosság esélyeinek javítása nem csupán a szűkebb történelmi régión belüli egyenlőtlenségek mérsékléséhez járulhatna hozzá, de az országon belüli regionális és interregionális diszparitások csökkentéséhez is. A jövőben a területfejlesztésnek és regionális politikának, a helyi, regionális és országos intézmények fokozottabb együttműködésének kulcsfontosságú szerepe lesz a meglévő egyenlőtlenségek csökkentésében, ahhoz hogy Románia (történelmi régióival) az Európai Unió versenyképes, dinamikus térségévé váljon.

Irodalomjegyzék

Benedek József 2006. *Területfejlesztés és regionális fejlődés*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár

Heining, Rüdriger – Bara, Simona 1999. Agriculture – An Important Sector for Romania: Analysis and Possible Development. *South East Europe Review*. 2., 3.

Heller, Wilfried – Ianoş, Ioan 2004. Spatial Patterns of Economy and Migrations in Post-socialist Romania. *Europe Regional*. 12., 1.

Horváth Gyula 1998. Az átmenet regionális hatásai Kelet-Közép-Európában. *Területi Statisztika* 38/4.

Illés Iván 2002. *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón*. Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs

Major Klára 2001. *A nemzetközi jövedelemegyenlőtlenség dinamikája*. PhD-értekezés. Kézirat. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest

Nemes Nagy József (szerk.) 2005. *Regionális elemzési módszerek*. Regionális Tudományi Tanulmányok 11. Macropolis Kiadó, Budapest

Nemes Nagy József 1995. *A GDP regionális számbavétele*. Pro Geographia Humana (szerk. Probáld F.), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Nickell, Stephen – Nicolitsas, Daphne – Dryden, Neil 1997. What Makes Firms Perform Well? *European Economic Review.* 41.

Popescu, Claudia R. 2003. *Disparităţile regionale în dezvoltarea economico-socială a României*. Meteor Press Kiadó, Bukarest

Réti Tamás 2003. *Közeledő régiók a Kárpát-medencében*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest

Sej Gábor Leó 2004. *A magyar tőkebefektetések regionális egyenlőtlenségei Romániában*. Regionális Értékelő és Kvantitatív Analízisek. 2.

Tóth Máté (szerk.) 2003. *A privatizáció összehasonlító elemzése a csatlakozó és egyes átalakuló gazdaságokban*. ICEG Európai Központ

Veres Valér 2006. *Demográfia és népességszociológia*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár

Zamfir, Cătălin 2001. Situația sărăciei în România: dimensiuni, surse, grupuri de risc. *România socială-Revista de Cultură şi anală socială.* 2.

*** Anuarele Statistice ale României 1990–2005, INS, Bucureşti

*** Recensământul populației şi al locuințelor 1992, 2002, Institutul Național de Statistică, Bucureşti